

เศรษฐศาสตร์การเมือง นิเวศวิทยาการเมือง และนิเวศสังคมนิยม

ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์*

บทความนี้เสนอการวิเคราะห์แบบใหม่เกี่ยวกับวิกฤตการณ์ทางสิ่งแวดล้อม โดยการแนะนำให้รู้จักกับแนวคิดใหม่ที่เรียกกันว่า นิเวศสังคมนิยม และเล่าถึงการตีความใหม่เกี่ยวกับมาร์กซ์และลัทธิมาร์กซ์ โดยมากมักจะสรุปกันว่า มาร์กซ์สนใจแต่เรื่องการขยายตัวของทุนนิยมและการพัฒนาระบบเศรษฐกิจ แต่นักนิเวศสังคมนิยมได้ทำการตรวจสอบข้อเขียนของมาร์กซ์เกี่ยวกับนิเวศวิทยาและปรัชญาธรรมชาติ พวกเขาชี้ให้เห็นว่า มาร์กซ์ก็มีความห่วงใยในเรื่องความสัมพันธ์ที่เปลี่ยนไประหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ การวิเคราะห์นิเวศสังคมนิยมในเอกสารชิ้นนี้ครอบคลุมแนวคิดของกลุ่มนักนิเวศวิทยาการเมือง รัตติกาลสมัยใหม่ด้วย นักคิดเหล่านี้พยายามนำเสนอวิธีวิทยาแนววัตถุนิยมทางธรรมชาติและสังคม และวิจารณ์อุดมการณ์สีเขียวของขบวนการเคลื่อนไหวสิ่งแวดล้อมด้วย พร้อมกับชี้ว่า จะต้องมีการใช้ยุทธศาสตร์ผสมระหว่างแดงกับเขียว จึงจะแก้ไขปัญหาวิกฤตการณ์ทางนิเวศได้อย่างยั่งยืน

ตอนที่หนึ่ง**

นิเวศสังคมนิยม (Eco-socialism): บทเสวนาเศรษฐศาสตร์การเมืองกับสังคมนิยมทางเลือก

วันนี้จะเป็นการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับทางเลือกของสังคมไทย เป็นการเสวนาแนวเศรษฐศาสตร์การเมืองว่าด้วยสังคมนิยมทางเลือก

* คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

** เรียบเรียงจากบทเสวนา: เศรษฐศาสตร์การเมืองกับสังคมนิยมทางเลือก เมื่อวันที่ 11 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2551 ณ สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เมื่อนานมาแล้วคือในปี พ.ศ. 2519 (ค.ศ. 1976) ท่านอาจารย์ป๋วย อึ๊งภากรณ์ บอกว่า อาจารย์ปรีชามาช่วยพัฒนาคณะเศรษฐศาสตร์ของธรรมศาสตร์ ให้มีสี่สันทาสังคมนิยมและเศรษฐศาสตร์การเมืองบ้าง มีวิชาหนึ่งที่มีในหลักสูตรแล้วแต่ยังไม่เปิด คือวิชาเศรษฐศาสตร์การเมือง (ศ. 316) คนที่มาร่วมเรียนเป็นนักศึกษาที่มาจากหลายคณะ มีประมาณ 100 คนในห้องนั้น

ผมจำได้ว่า สอนไปสอนมาจากเดือนมิถุนายนจนถึงต้นเดือนตุลาคม พ.ศ. 2519 ก็ปรากฏว่า ช่วงนั้นวิทยุยานเกราะบอกว่า อาจารย์ปรีชาเป็นคอมมิวนิสต์ กำลังปลุกระดมมวลชนที่คณะเศรษฐศาสตร์ธรรมศาสตร์ สอนวิชาเศรษฐศาสตร์การเมือง กำลังปลุกให้ลูกศิษย์เข้าป่ากันหมด แต่ว่าที่จริงแล้ว เราไม่ได้สอนให้ลูกศิษย์ไปเข้าป่า แต่มีพวกบางคนบางกลุ่มผลักดันให้นักศึกษาเข้าป่า

วันที่ 5 ตุลาคม พ.ศ. 2519 ตอนบ่ายนักศึกษามาถามว่าอาจารย์วันนี้ไม่ต้องสอบใช่ไหม พวกเขาจะไปดูละครกัน เข้ามีตวันรุ่งขึ้นก็เกิดเหตุการณ์ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 พอปีใหม่หลังจากนั้นปรากฏว่าใน 100 คนในห้องของเราส่วนใหญ่หายไปเกือบหมด แสดงว่านักศึกษาบวกลแล้ว เรียนแค่เทอมเดียวก็ไปปฏิบัติการปฏิวัติสังคมได้แล้ว นี่เป็นประวัติศาสตร์ที่น่าประทับใจ หลังจากนั้นไม่นานผมก็ย้ายมาอยู่ที่คณะเศรษฐศาสตร์ของจุฬาฯ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2521 จนถึงมิถุนายน พ.ศ. 2551 เป็นเวลายาวนานถึง 30 ปี แห่งการบรรยายเศรษฐศาสตร์การเมืองและเรื่องราวของสังคมนิยม

มาวันนี้มาพูดถึงเรื่องสังคมนิยม และถามว่า ทางเลือกมีไหมในสังคมไทย ? ผมว่ามีนะ โดยเฉพาะอย่างยิ่งทุกวันนี้ ประชาชนกำลังมีชีวิตอยู่ภายใต้ระบอบทักษิณและνομินีทั้งหลาย เป็นที่ชัดเจนอย่างยิ่งว่า รัฐบาลชุดนี้เป็นตัวแทนผลประโยชน์ของคนคนเดียว ไม่ตอบสนองความต้องการของประชาชน เราคงไม่ต้องวิเคราะห์วิพากษ์กันมากก็พอมองเห็นว่า ระบอบนี้ไม่มีอนาคต มีแต่ความมืดมน

แนวคิดหลักและปัญหาหลักของสังคมนิยมเป็นอย่างไร ?

ข้อที่หนึ่ง สังคมนิยม หมายถึง อุดมการณ์ โลกทรรศน์ แนวคิด และปรัชญา สิ่งเหล่านี้ยังคงดำรงอยู่แม้จะถูกสันคลอนจากการล่มสลายของกำแพงเมืองเบอร์ลินที่เยอรมัน ในปี ค.ศ. 1989 ซึ่งทำให้แนวคิดทฤษฎีและปรัชญาของสังคมนิยมเหมือนจะคูมีปัญหา ช่วงระยะเวลาหนึ่งเท่านั้น ซึ่งผมก็ได้พยากรณ์ไว้ว่าเป็นการหยุดชะงักชั่วคราวเท่านั้นเอง ปี ค.ศ. 1989 เป็นการดีที่กำแพงเบอร์ลินล่มสลาย มันทำให้ระบบคิดของสังคมนิยมถูกตรวจสอบอย่างละเอียด และรอบด้าน

ข้อที่สอง สังคมนิยม คือ กระบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม ซึ่งย่อมมีพัฒนาการ มีขึ้นมีลง มีวัฏจักร หลังการล่มสลายของกำแพงเบอร์ลิน สังคมนิยมถูกสันคลอนทางแนวคิดชั่วคราว ในช่วงนั้นปรัชญาทุนนิยมมีกำลังแรงขึ้น นักอุดมการณ์ทุนนิยม บอกว่าทุนนิยมชนะแล้ว สังคมนิยมพ่ายแพ้อย่างสิ้นเชิง ซึ่งในความเป็นจริงก็ระดับหนึ่งเท่านั้น การอ่อนตัวของสังคมนิยมทำให้ลัทธิเสรีนิยมใหม่ (Neoliberalism) แผ่กระจายไปทั่วโลก ในภาคปฏิบัติทุนนิยมโลกได้เข้าไปครอบคลุมเกือบทุกพื้นที่ของโลก แต่การควบคุมและการครอบงำของทุนนิยมโลกก็ก่อให้เกิดการต่อต้าน และกระตุ้นให้กลุ่มผู้คนหลายกลุ่มหวนกลับมาคิดถึงทางเลือกใหม่ ซึ่งมีหลายทางเลือก และบางกลุ่มก็หวนกลับไปคิดถึงอุดมการณ์ปรัชญาสังคมนิยม เราจึงกล่าวได้ว่า การเคลื่อนไหวต่อต้านโลกาภิวัตน์และทุนนิยมโลก มีส่วนสำคัญในการกระตุ้นให้สังคมนิยมฟื้นขึ้นมาอีกครั้ง

ในระบอบรัฐสภาและระบบการเมืองเยอรมันตอนรวมประเทศแล้ว เราจะเห็นว่า พหุวิฤทธิทุนนิยมโลกชัดเจนยิ่งขึ้น รวมทั้งวิฤทธิทุนเยอรมันด้วย ได้มีการตั้งพรรคการเมืองฝ่ายซ้ายพรรคใหม่ ใช้เวลาแค่ปีเดียวก็ทำสำเร็จได้ใกล้เคียงกับพรรคกรีน ตอนนั้นพรรคกรีนใช้เวลา 40 ปีกว่าจะได้ ส.ส. 50 ที่นั่ง แต่พรรคซ้ายใหม่ของเยอรมันใช้เวลาปีเดียว ก็สามารถได้ ส.ส. 40 คนเข้ามานั่งในรัฐสภาเยอรมัน เขาเรียกว่าพรรคซ้ายใหม่ เป็นปรากฏการณ์ที่น่าจับตามอง หนังสือพิมพ์หลายฉบับประกาศว่าคาร์ล มาร์กซ์ (Karl Marx) ฟื้นคืนชีพแล้ว คงจะใช่ นี่ก็เป็นปรากฏการณ์ที่กระตุ้นให้ขบวนการฝ่ายซ้ายหลายขบวนการได้หวนกลับมาทบทวนแนวคิดสังคมนิยมใหม่

ในความเป็นจริง สังคมนิยมเป็นแนวคิดอาจจะแบบมาร์กซิสต์ก็ได้หรือไม่ใช่มาร์กซิสต์ก็ได้ แต่ถ้าเป็นมาร์กซิสต์ก็ไม่มีกฎตายตัว ว่าขั้นตอนของพัฒนาการจะต้องเป็นอย่างไรนั้นอย่างไรแบบตายตัว และปัจจัยที่กำหนดสังคมจะต้องเป็นตัวนั้นตัวนี้ อย่างแน่นอน เดียวนี้เราไม่ได้คิดแบบนั้นแล้ว ถ้าเราจะหลุดพ้นจากวิกฤติการของทฤษฎีสังคมนิยม เราต้องก้าวข้ามพ้นแนวคิดแบบโบราณ วิธีคิดแบบที่เป็นคัมภีร์โบราณของสังคมนิยมใช้ไม่ได้แล้วในศตวรรษที่ 21 เรามีความหลากหลายมากขึ้น มีกระแสความคิดหลาย ๆ อย่างที่เราต้องศึกษา เราต้องดูวิธีคิดและญาณวิทยาที่หลากหลาย สรุปแล้วก็คือต้องเน้นความหลากหลายของวิธีวิทยา และแสวงหาความรู้อื่น ๆ ที่มีอยู่ในขณะนี้ อย่างเช่นแนวคิด Postmarxism Postmodernism Post-structuralism ได้เสนอแนวทางใหม่ในการมองระบบทุนนิยมในศตวรรษที่ 21 นี้ก็เป็นตัวอย่างว่า นักวิชาการรุ่นใหม่ ๆ ฝ่ายซ้าย ไม่ควรเป็นซ้ายแบบโบราณ แต่เป็นซ้ายแบบผสมผสานกับแนวคิดอื่น ๆ เช่น พวกโพสต์ทั้งหลาย โพสต์ในที่นี้หมายถึงการก้าวข้ามพ้นความคิดแบบเก่าๆ อันเป็นการปฏิเสธอภิมหานิยายทั้งปวง

หลังจากปี ค.ศ. 1989 ในช่วงที่แนวคิดสังคมนิยมกำลังวิกฤตตามที่ได้บรรยายมาแล้ว ได้เกิดการแพร่กระจายของลัทธิเสรีนิยมใหม่ ภารกิจสำคัญคือให้ทุกอย่างเป็นไปตามกลไกตลาด แนวคิดหลักคือ ตลาดเสรี การค้าเสรี การเปิดเสรีทางด้านเศรษฐกิจ ทุกด้าน ๆ ทุก ๆ เรื่อง ทุกสาขา ซึ่งก็เห็นชัดเจนอย่างในประเทศของเรา ไม่ว่าจะรัฐบาลไหนจะไปจะมา ก็อยู่ภายใต้เสรีนิยมใหม่ทั้งนั้น ในขณะที่เดียวกันเราจะเห็นว่าในเวทีการเคลื่อนไหวสังคมโลก มีขบวนการมากมายเกิดขึ้น หลังจากที่มีการประท้วงการประชุมองค์การการค้าโลก (WTO) ที่ Seattle ประเทศสหรัฐอเมริกา (ในปี ค.ศ. 1999) ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นการต่อต้านทุนนิยมโลก เป็นการต่อต้านโลกาภิวัตน์ และต่อต้านเสรีนิยมใหม่นั้นเอง ในขณะเดียวกันกลุ่มพลังเหล่านี้ก็แสวงหาทางเลือกใหม่ด้วย ขบวนการเคลื่อนไหวสังคมที่ใหญ่ที่สุดในโลกก็คือ World Social Forum Movement มีคนประมาณ 30,000 คนไปชุมนุมทุก ๆ ปีเพื่อต่อต้านโลกาภิวัตน์และเสนอทางเลือกใหม่ ในการเคลื่อนไหวเหล่านี้ก็มีกลุ่มสังคมนิยมแนวใหม่ ๆ ด้วย

กลุ่มเคลื่อนไหวสังคมที่มีความสำคัญต่อพัฒนาการของมาร์กซิสต์หรือสังคมนิยมก็คือกลุ่มเคลื่อนไหวสีเขียว (Green Movements) มีการเสนอ

การเมืองแบบใหม่ การเมืองสีเขียว (Green Politics) เป็นการเมืองที่ไม่เน้นการทำงานในสภาผู้แทนหรือการเมืองในสถาบันกระแสหลัก การเมืองสีเขียวแบบใหม่นี้ เน้นพื้นที่สาธารณะทางการเมืองนอกกรอบของรัฐสภา ทุกหนทุกแห่งเป็นการเมืองหมด ไม่ใช่แค่ในสถาบันการเมืองหรือรัฐสภาอย่างเดียว นี่คือการเมืองระดับรากหญ้าของประชาชน

ในขณะที่เดียวกันมีการเสนอแนวคิดการวิเคราะห์ระบบเศรษฐกิจโดยมองจากสายตาของเศรษฐศาสตร์สีเขียว (Green Economics) ซึ่งเศรษฐศาสตร์สีเขียวในที่นี้ไม่ใช่วิถียุทธศาสตร์กระแสหลัก แต่เป็นการวิเคราะห์เศรษฐกิจการเมืองแบบองค์รวม และครอบคลุมไปถึงชีวิตจิตวิญญาณและปัญหาวัฒนธรรมต่าง ๆ ในกระแสธารความคิดนี้มีการเสนอ สังคมทางเลือก ระบบเศรษฐกิจสีเขียวใหม่ ซึ่งไม่ใช่ทุนนิยม และก็ไม่ใช่อสังคมนิยมด้วย

การเมืองสีเขียวมีลักษณะเด่นก็คือเป็นตัวของตัวเอง ไม่ซ้ายไม่ขวางไม่ทุนนิยมไม่สังคมนิยม แต่จะก้าวไปข้างหน้า กระแสการเคลื่อนไหวนี้จะปฏิเสธทั้งลัทธิมาร์กซ และปฏิเสธทั้งลัทธิทุนนิยม ทั้งปวง การเคลื่อนไหวสีเขียวได้ส่งผลกระทบอย่างแรงตอกลุ่มฝ่ายซ้าย ที่สำคัญก็คือผลกระทบทางด้านแนวคิด และปรัชญาบางประการ พวกแนวคิดมาร์กซิสต์แบบเก่า ๆ ต้องมานั่งคิดหนักว่า ถ้าจะเป็นพลังที่มีความหมายต่อสังคม สังคมนิยมต้องมีมิติของสีเขียวด้วย เราจะคิดถึงแต่เรื่องความยุติธรรมทางสังคมอย่างเดียวคงไม่ได้ เราจะต้องคิดถึงความยุติธรรมทางนิเวศ (Eco-justice) และความยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อมด้วย (Environmental justice) นี่คือนแนวคิดแบบใหม่ที่มาร์กซิสต์แบบเก่าไม่ได้คิดถึง

สังคมนิยมจะมือนาคตหรือไมในศตวรรษที่ 21 ? หลังจากที่พบกับวิกฤติทางความคิดและวิกฤติทางการเคลื่อนไหวมาเป็นเวลา 10 หลังจากที่กำลังเบอรลินล่มสลาย นักคิดคนหนึ่งทีเสนอความวิตกห่วงใย ก็คือเยอร์เก้น ฮาเบอร์มาส (Juergen Habermas) ซึ่งเป็นคนแรก ๆ ทีเขียนถึงอนาคตสังคมนิยม ฮาเบอร์มาสถามว่า ทุกวันนี้สังคมนิยมยังมีความหมายอยู่หรือ ? นี้อบทวิเคราะห์ก่อนซ้ายสำคัญทีเขานำเสนอ สิ่งทีคนทั่วโลกรู้จักเขาคือเขานำเสนอแนวคิดพื้นที่สาธารณะทางการเมือง (Political Public Sphere) เขานำเสนอตั้งแต่สมัยเขายังเป็นหนุ่มอยู่ และไม่คิดว่าจะใช้ได้จนถึงปัจจุบันนี้

เยอร์เก้น ฮาเบอร์มาส ซึ่งเป็นนักปรัชญาที่สำคัญที่สุดในศตวรรษนี้ ยังคงมีชีวิตอยู่ (ตอนนี้อายุจะครบ 80 ปี)

ในขณะที่ทุนนิยมโลกกำลังก้าวเข้าไปสู่ความเป็นพลังที่ควบคุมและครอบครองโลก ในขณะนี้ ก็มีนักเขียนนักวิเคราะห์หลายคน ที่พูดถึงว่าการวิเคราะห์ทุนนิยมแบบมาร์กซิสต์เก่า ๆ ไม่สามารถให้คำตอบทางด้านความเป็นจริงได้ ไม่สามารถให้คำตอบว่าเราจะเคลื่อนไหวต่อต้านทุนนิยมอย่างไร แต่อีกกลุ่มหนึ่งบอกว่าสังคมนิยมเป็นสิ่งที่เราสามารถสร้างได้ในขณะที่ทุนนิยมยังอยู่ เพราะวิเคราะห์กันแล้วว่าทุนนิยมไม่อาจครอบงำได้ร้อยเปอร์เซ็นต์ในประเทศใดประเทศหนึ่ง

อย่างในประเทศไทยก็มีพื้นที่หลายพื้นที่มีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง เศรษฐกิจชาวบ้าน เศรษฐกิจพอเพียง เศรษฐกิจชุมชน ที่ปลอดทุนนิยมหรือได้รับอิทธิพลทุนนิมน้อยมาก เพราะฉะนั้นแนวการวิเคราะห์ของเราก็คือว่าจะหาพื้นที่เหล่านั้นที่ปลอดจากทุนนิยมและธุรกิจแบบทุนนิยมได้อย่างไรบ้าง และรูปแบบธุรกิจชุมชนที่ยังเหมือนเดิม ยังคงดำรงอยู่ได้ไหม ? และเราสามารถหาทางปรับปรุงและพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนแบบนี้ขึ้นมาได้อย่างไร ? แนวคิดนี้เน้นการวิเคราะห์ความหลากหลายของเศรษฐกิจชุมชนท่ามกลางระบบทุนนิยม อันเป็นเศรษฐกิจที่เครือข่ายประชาชนบริหารจัดการกันเอง (Solidarity Economy)

ในช่วงที่ผ่านมา (4-5 ปี) นี้ ก็มีการวิเคราะห์กันมากกว่า สังคมนิยมในฐานะที่เป็นยูโทเปีย (UTOPIA) ยังใช้ได้ไหม ? สังคมนิยมยูโทเปียคือภาพของอนาคต แต่ตอนนี้หลาย ๆ อย่างก็ล่มสลายไปแล้วในประเทศที่เราเคยเรียกว่าเป็นสังคมนิยม ถ้าจะมีอนาคตก็คงต้องเป็นสังคมนิยมยูโทเปียแบบใหม่ เรื่องนี้น่าพัฒนาความคิดต่อไป เช่นแนวของอาจารย์ปริดี พนมยงค์* ก็เป็นสังคมนิยมยูโทเปียเหมือนกัน เป็นสังคมนิยมที่เน้นการรวมศูนย์อำนาจรัฐ และพรรคในสมัยนั้น ตอนนั้นก็ยังมีคนเชื่อเรื่องการรวมศูนย์อยู่ ทุกอย่างต้องยึดอำนาจรัฐเสียก่อน แล้วใช้อำนาจรัฐนี้ไปสร้างสังคมนิยม แต่แนวคิดใหม่บอกว่าไม่จำเป็นต้องยึดอำนาจรัฐ เพราะถ้ายึดอำนาจรัฐก็คงต้องรออีกนาน

* ปี พ.ศ. 2475-2476

อีกหลายชาติ แต่ต้องยึดอะไรซักอย่างในที่นี้และเดี๋ยวนี้ด้วยวิธีการต่าง ๆ นา ๆ จะดูยืดหยุ่นกว่า

ในกระแสของสังคมนิยมแนวใหม่ ๆ นี้มีแนวหนึ่งค่อนข้างจะโดดเด่นขึ้นมาเมื่อเปรียบเทียบกับทางเลือกใหม่ ๆ ที่อยู่ทางซ้าย ที่อยู่ทางสีเขียว หรืออยู่ทางสังคมนิยม กลุ่มนี้จะเรียกตัวเองว่า Eco-socialism (นิเวศสังคมนิยม)

เมื่อเดือนตุลาคมปี ค.ศ. 2007 กลุ่มผู้นำทางความคิดได้มารวมตัวที่ปารีส จัดตั้งเป็นกลุ่มที่เรียกตัวเองว่า Ecosocialist International Network (EIN) ส่วนใหญ่ นำโดยอาจารย์และแอดคิวิสต์ ที่มีความเชื่อมั่นในสังคมนิยม แต่บอกว่าไม่เอาสังคมนิยมแบบเก่าแล้ว ต้องเป็นสังคมนิยมแบบใหม่ที่มีการกระจายอำนาจ ประชาชนต้องมีส่วนร่วม ไม่ต้องมีพรรคชนชั้นกรรมาชีพ จุดยืนของกลุ่ม EIN มี 3 ข้อ

1. มีความเชื่อว่า วิกฤตการณ์ของสิ่งแวดล้อมของโลกหรือประเทศใดประเทศหนึ่งเป็นผลผลิตของทุนนิยมที่มีปัญหาในการทำลายล้างมากมายเกี่ยวกับเรื่องธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

2. มีความเชื่อว่า วิธีการที่จะแก้ไขวิกฤติสิ่งแวดล้อมโลก ต้องเป็นวิธีเดียวคือ ต้องมีลักษณะถอนรากถอนโคนล้มล้าง ระบบทุนนิยม

3. มีความเชื่อว่า เราต้องแสวงหาทางสังคมนิยมใหม่หรือ สังคมนิยมทางเลือกแบบใหม่ หลักการที่สำคัญคือ ต้องอยู่บนพื้นฐานของความยุติธรรมทางสังคมนิยม โดยมุ่งไปยังการล้มล้างช่องว่างระหว่างคนจนคนรวย (ชนชั้นทางสังคมนิยม) และต้องคำนึงถึงความยุติธรรมทางนิเวศ หมายถึงการปกป้องรักษาระบบนิเวศของชุมชนของสังคมนิยมและของโลกด้วย

"ทุกอย่างต้องกำกับด้วยคนหรือประชาชนคนรากหญ้าถึงจะเป็นนิเวศสังคมนิยม" นี่คือนโยบายที่ปารีส

นักนิเวศสังคมนิยมเชื่อว่า สังคมนิยมแบบเก่าพูดแต่เรื่องโบราณ มูลค่าส่วนเกินคืออะไร? ไม่ได้ตอบปัญหาอะไรเลย นิเวศสังคมนิยมจะต้องตอบโจทย์ปัญหาที่เร่งด่วนในปัจจุบันให้ได้

ในปัจจุบันเรากำลังมีปัญหาทำลายนิเวศสังคมนิยมอยู่หลายเรื่องใหญ่ ๆ ด้วยกัน เช่น นิเวศสังคมนิยมจะต้องเรียนรู้อยู่กับองค์กรต่าง ๆ ที่ไม่ใช่เป็นสังคมนิยม ต้องเป็นพันธมิตร กับ NGO และพลังทางเลือกต่าง ๆ แนวคิดคือ

เราอยู่ร่วมกันได้กับพลังอื่น ๆ ยกเว้นพลังของทุนนิยม ด้วยเหตุนี้จึงมีคนพูดถึงแนวคิด ผสมผสาน เชี่ยว ผสมกันแล้วอาจมีปัญหาบางอย่าง แต่ก็ผสมกันได้ในบางเรื่องที่สำคัญ ๆ เช่นความยุติธรรมทางสังคม+ทางนิเวศ

เราต้องสังเกตว่าในการศึกษาของเรา จะเห็นว่าในยุโรป บางกลุ่มเป็นสีเขียวสุดขั้วตามแนวมาร์กซิสต์สังคมนิยมกระแสหลัก จุดมุ่งหมายคือการยึดอำนาจรัฐและสร้างสังคมนิยม อีกฝ่ายหนึ่งเป็นสีเขียวแบบสุดขั้วเช่นกัน พูดแต่สีเขียวของธรรมชาติ ไม่พูดถึงคนเลย จุดมุ่งหมายคือ สร้างสังคมนีเขียวที่ยั่งยืนบนพื้นฐานของปรัชญานิเวศนิยม (Ecologism)

นิเวศสังคมนิยมจะมีอนาคตใหม่ในสังคมไทย ?

เราคงต้องไปวิเคราะห์กันเองว่า นิเวศสังคมนิยมแบบไทยควรมีรูปร่างหน้าตาเป็นอย่างไร การเคลื่อนไหวสังคมของเราก็มีแบบซ้าย ๆ แต่ไม่มาก และ NGO บางกลุ่มก็มีสีเขียวไม่น้อยทีเดียว แต่ก็ยังไม่ชัดเจนในการผสมผสานให้เป็นแนวนิเวศสังคมนิยม มีทางเลือกอีกทางหนึ่งที่น่าสนใจคือ ท่านอาจารย์พุทธทาสภิกขุเคยพูดถึง ธัมมิกสังคมนิยม ซึ่งในศัพท์บัญญัติก็มีสีเขียวอยู่บ้าง สิ่งที่ท่านพูดถึง มีทั้งสังคมนิยม ธรรมะ และธรรมชาติสีเขียว เป็น 3 ปรัชญาใหญ่ ๆ มาผสมผสานกันเป็นนิเวศวิทยาทางจิตของชาวพุทธที่อยู่บนพื้นฐานของการจัดการชุมชนท้องถิ่นตามแนวสังคมนิยม แนวคิดนี้น่าจะเป็นทางเลือกใหม่อีกทางหนึ่งที่เหมาะสมกับสังคมไทย แต่ถ้าเป็น สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ เราอาจต้องมีอีกแนวหนึ่งคือ เศรษฐศาสตร์อิสลามสีเขียว

สุดท้ายนี้ สามารถสรุปสั้น ๆ ได้ว่า ไม่อาจตอบได้อย่างชัดเจน ว่าเป็นไปได้ไหมที่เราจะเดินทางเลือกนิเวศสังคมนิยมในสังคมไทย เพราะดูแล้วมีปรัชญาอุดมการณ์อย่างเดียวกันพอ อนาคตของสังคมไทยขึ้นอยู่กับเงื่อนไขบริบทหลายอย่างของโครงสร้างอำนาจที่ดำรงอยู่ ขึ้นอยู่กับบทบาทของกองทัพและสถาบันอีกหลาย ๆ สถาบันที่ยังคงมีความคงทนอยู่ในสังคมของเรา

ตอนที่สอง

นิเวศวิทยาการเมือง และนิเวศสังคมนิยม

ใน Encyclopedia of Applied Ethics (2012) J.P. Clark นักนิเวศวิทยาการเมือง คนสำคัญยุคปัจจุบัน กล่าวว่า ในต้นศตวรรษที่ 21 นี้ มีปัจจัยหลัก 2 ประการที่กระตุ้นให้ผู้คนหันมาสนใจ สิ่งที่เราเรียกว่า “นิเวศวิทยาการเมือง” (Political Ecology) มากขึ้น:

- วิกฤตการณ์ สิ่งแวดล้อมโลก และความรุนแรงของปัญหาการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศและการสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพ
- การเคลื่อนไหวสีเขียวของกลุ่มคนหลายวงการทั่วโลกที่ต่อต้านการทำลายล้างระบบนิเวศ รวมไปถึงการเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องความยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อม (Environmental Justice Movement)

ในขณะเดียวกัน “การเมืองสิ่งแวดล้อม” (Environmental Politics) ได้กลายเป็นปรากฏการณ์ที่วงการเมืองกระแสหลักยอมรับมากขึ้น องค์กรสิ่งแวดล้อมเอกชน กลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ ก็แปรสภาพเป็นกลุ่มการเมืองสีเขียว (green politics) ที่พยายามเข้าไปมีอิทธิพลทางการวางนโยบายสาธารณะ ดูเหมือนว่าในต้นทศวรรษที่ 21 เรากำลังอยู่ในยุคของการเคลื่อนไหวทางนิเวศการเมืองที่กระตุ้นให้มีการพัฒนาสาขาวิชาการที่มาแรงมากนั่นคือ “นิเวศวิทยาการเมือง” (Political Ecology) ที่กำลังกลายมาเป็นแขนงสำคัญในสาขาวิชาเศรษฐศาสตร์การเมืองสีเขียว ทฤษฎีการเมืองสีเขียว และจริยศาสตร์สิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นเรื่องที่สำคัญของจริยศาสตร์ประยุกต์ (Applied Ethics)

John Clark ตั้งข้อสังเกตว่า ในบรรดาการเคลื่อนไหวทางความคิดสีเขียวที่หลากหลายในยุคปัจจุบัน เราจะพบกับแนวคิดที่สำคัญ ๆ คือ

- สิ่งแวดล้อมนิยมแนวอนุรักษ (Conservative Environmentalism)
- ทุนนิยมธรรมชาติ (Natural Capitalism หรือทุนนิยมสีเขียว)
- สิ่งแวดล้อมนิยมแนวเสรี (Liberal Environmentalism)
- ประชาธิปไตยสีเขียวแนวฮาเบอร์มาส (Environmentalist Deliberative Democracy)

- อนาธิปไตยแนวนิเวศ (Eco-anarchism)
- สตรีนิยมแนวนิเวศ (Eco-feminism)
- นิเวศสังคมนิยม (Eco-socialism)
- ท้องถิ่นนิยมแนวชีวภาพ (Bio-regionalism)

เป็นที่น่าแปลกใจว่า ในท่ามกลางกระแสธารความคิดที่หลากหลายในการวิเคราะห์นี้ ความคิดของกลุ่มพรรคกรีนเยอรมัน ความคิดแนว Deep Ecology และ Ecologism (นิเวศวิทยาแนวลึก และนิเวศนิยม) ได้สูญหายไป

จุดเริ่มต้นของนิเวศสังคมนิยมวันนี้

ปรากฏการณ์ที่สำคัญของพัฒนาการความคิดนิเวศวิทยาการเมืองแนวนิเวศสังคมนิยม น่าจะเป็นการปรากฏตัวของวารสารวิชาการ Capitalism Nature Socialism ก่อตัวในปี ค.ศ. 1988 โดย James O' Connor พร้อมด้วยบทนำในเล่มแรกที่มีชื่อว่า The Second Contradiction of Capitalism แนวคิดพื้นฐาน คือ ในการวิเคราะห์เงื่อนไขการผลิตตามทฤษฎีของคาร์ล มาร์กซ เราต้องบรรจุมิติธรรมชาติ/ สิ่งแวดล้อมลงไปด้วย ปรากฏการณ์วิกฤติการณ์สิ่งแวดล้อม ก็คือ ความขัดแย้งแบบใหม่ที่สำคัญในระบบทุนนิยม วิกฤตการณ์นี้จะได้รับการแก้ไขได้ ก็ต้องมีการปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์ทางการผลิตและพลังการผลิตของทุนนิยม

นักคิดแนวนิเวศสังคมนิยมที่มี O' Connor เป็นผู้นำนี้มีความเห็นว่าการแข่งขันที่รุนแรงในโลกทุนนิยมผลักดันให้มีการทำลายสิ่งแวดล้อมและชุมชนสังคมอย่างกว้างขวาง ทั้งธรรมชาติและแรงงานมนุษย์ถูกชูดรีดอย่างหนัก ทั้งระดับท้องถิ่นและระดับโลก การแก้ไขปัญหานี้มีอยู่แนวทางเดียว คือ ใช้ยุทธศาสตร์การเมือง แดง ผสม เขียว (Red Green Politics) เพื่อสร้าง "รัฐสังคมนิยม" แบบใหม่ที่มีสีเขียวธรรมชาติและเป็นประชาธิปไตยของประชาชน

เครือข่ายนิเวศสังคมนิยมนานาชาติ

ในปี ค.ศ. 2001 นักวิชาการคนสำคัญของกลุ่มนิเวศสังคมนิยมภายใต้การนำของ Joel Kovel และ Michael Lowy ได้พบกันที่ฝรั่งเศส ได้มีการร่าง Ecosocialist Manifesto ขึ้นมา อันเป็นการบุกเบิกไปสู่การจัดตั้งเครือข่าย Ecosocialist International Network (EIN) ในปี ค.ศ. 2007 ต่อมาได้มีการปรับปรุงคำแถลงการณ์ ครั้งที่ 1 (2001) เพื่อนำไปประกาศในที่ประชุมของ EIN ในเมือง Belem บราซิล (WSF 2009) คำแถลงการณ์ใหม่ใช้ชื่อว่า “Belem Ecosocialist Declaration”

ในคำแถลงการณ์ มีข้อสรุปว่า ทุนิยมเป็นระบบที่เลวร้าย มุ่งหมายขูดรีดมนุษย์กับธรรมชาติพร้อม ๆ กัน เพื่อแสวงหากำไรสูงสุด เศรษฐกิจทุนนิยมมีเป้าหมายเพื่อขยายตัวอย่างไม่หยุดยั้งจนเกินขีดจำกัดของระบบนิเวศ ก่อให้เกิดความเสียหายทางสิ่งแวดล้อม ทุนนิยมมองแต่ระยะสั้นเพื่อกอบโกยกำไร ไม่ได้มองถึงปัญหาระยะยาวที่นำไปสู่การล่มสลายของธรรมชาติ

กลุ่มนิเวศสังคมนิยมเชื่อว่า นโยบายและแนวทางปฏิรูปทุนนิยมโดยใช้มาตรการควบคุม/ บริหารจัดการสิ่งแวดล้อม (Green Capitalism) จะไม่ได้ผลอะไรนัก มีทางเดียวเท่านั้นคือ ต้องปรับเปลี่ยนระบบไปสู่ “นิเวศสังคมนิยม” โดยตั้งอยู่บนหลักการของความยุติธรรมทางสังคมและคุณภาพทางนิเวศ

ในการบริหารและการตัดสินใจต่าง ๆ จะต้องมีการยึดถือหลักการประชาธิปไตย ชุมชนรากหญ้าจะต้องมีบทบาทที่สำคัญในการควบคุมเศรษฐกิจสังคม ดูเหมือนว่านิเวศสังคมนิยมต้องการจะถอยห่างจากแนวคิดสังคมนิยมแบบเก่าที่เน้นการรวมศูนย์อำนาจและการตัดสินใจจากข้างบนลงสู่ข้างล่าง ในคัมภีร์หลักของกลุ่มนิเวศสังคมนิยมที่ชื่อ The Enemy of Nature นักคิดผู้นำคนสำคัญคือ J. KOVEL ได้พยายามเสนอรายละเอียดค่อนข้างมากเกี่ยวกับนิเวศสังคมนิยมในจินตนาการใหม่

นิเวศสังคมนิยม-โฉมหน้าสีเขียวของมาร์กซ (Green Marx - Green Marxism ?)

นักทฤษฎีคนสำคัญของนิเวศสังคมนิยมที่ยึดติดกับมาร์กซและลัทธิมาร์กซอย่างแน่นแฟ้น น่าจะเป็น John Bellamy Foster เขาเชื่อว่าความคิดเกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมีอยู่แล้วในตัวมาร์กซ สำคัญที่ว่าเราจะต้องค้นหาและพัฒนาต่อไปอย่างเป็นระบบ ดังที่ปรากฏอยู่ในผลงานของเขาหลายเล่มโดยเฉพาะอย่างยิ่ง:

- Max's Ecology - Materialism and Nature
- The Ecological Revolution
- Ecology against Capitalism
- The Vulnerable Planet

ในสภาพดั้งเดิมตอนที่ยังไม่มีทุนนิยม มนุษย์กับธรรมชาติดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันได้อย่างสอดคล้องกัน อย่างมีดุลยภาพท่ามกลางกระบวนการทำงาน มนุษย์กับธรรมชาติสามารถแลกเปลี่ยนบางสิ่งบางอย่างซึ่งกันและกันได้ (นี่คือสิ่งที่มาร์กซ เรียกว่า Metabolism) แต่พอมีวิธีการผลิตทุนนิยมเกิดขึ้นมา Metabolism ก็หยุดชะงักลง มนุษย์ถูกแยกจากธรรมชาติแรงงานกลายเป็นพลังที่ชูดริตธรรมชาติ (Foster พูดถึงสภาวะที่เรียกว่า Metabolic Rift)

Foster เชื่อว่า กฎนิเวศวิทยาที่สำคัญ ๆ 4 ข้อ (ตามแนวคิด ของ B. Commoner) ได้ถูกระบบทุนนิยมทำลายอย่างสิ้นเชิง:

1. ความสัมพันธ์ของสรรพสิ่งตั้งอยู่บนพื้นฐานของกฎ “มูลค่าตลาด”
2. มลภาวะ/ ของเสีย อยู่ที่ไหน ไปที่ไหน ไม่สำคัญ トラバドที่การสะสมทุนยังคงดำเนินต่อไปอย่างราบรื่น
3. ตลาดย่อมรู้ดีกว่าธรรมชาติว่า เราต้องการอะไร
4. ธรรมชาติ คือ ปัจจัยการผลิต ฟรีสำหรับทุนนิยม

สรุปแล้ว การทำลายกฎนิเวศวิทยาโดยการเข้ามาแทนที่ของกฎทุนนิยม 4 ข้อ เป็นรากฐานสำคัญของการทำลายธรรมชาติสิ่งแวดล้อม และนำไปสู่ความหายนะทางนิเวศในที่สุด ซึ่งมนุษย์และธรรมชาติต้องล่มสลายพร้อม ๆ กัน

สำหรับการแก้ไขวิกฤตการณ์ดังกล่าว FOSTER เชื่อว่า ต้องใช้แนวทางนิเวศสังคมนิยมเท่านั้น โดยยึดแนวคิดของ Green Marx กล่าวคือ

- การมองปัญหาต้องใช้การผสมผสานระหว่างแนวคิดวัตถุนิยมของธรรมชาติและแนวคิดวัตถุนิยมของประวัติศาสตร์สังคม

- ต้องแก้ไขกันที่กฎนิเวศวิทยา 4 ข้อที่ถูกกฎหมายทำลาย

- ปรับเปลี่ยนระบบไปสู่ “นิเวศสังคมนิยม”

Foster ย้ำว่า ความคิดที่กลุ่มสีเขียวยึดถือ (ความทันสมัยนิยม+อุตสาหกรรมนิยม เป็นตัวการทำลายธรรมชาติ) เป็นความคิดที่ไม่ถูกต้องที่แท้จริง ทุนนิยมเป็นระบบที่ก่อให้เกิดวิกฤตการณ์ทางนิเวศ ซึ่งจำเป็นต้องมีการปฏิวัติเพื่อล้มล้างระบบที่ดำรงอยู่

ภาคผนวก-วรรณกรรมนิเวศสังคมนิยม

CLIMATE & CAPITALISM WEBSITE: แนะนำบทความและหนังสือสำคัญเกี่ยวกับนิเวศสังคมนิยม

Introducing Ecosocialism: 10 essential articles, 5 essential books

10 essential articles

1. Ian Angus: How to make an ecosocialist revolution

2. John Bellamy Foster: The four laws of ecology and the four anti-ecological laws of capitalism

3. Chris Williams: What would a sustainable society look like ?

4. Ian Angus: Ecosocialism: for a society of good ancestors!

5. Ecosocialist International Network: Belem Ecosocialist Declaration

6. Daniel Tanuro: Humanity, society and ecology: Global warming and the ecosocialist alternative

7. Phil Ward: The ecological crisis and its consequences for socialists

8. John Bellamy Foster: Ecology and the transition from capitalism to socialism

9. Joel Kovel: Why ecosocialism today ?

10. Ian Angus: The spectre of 21st century barbarism

5 essential books

1. Ian Angus and Simon Butler: Too Many People? Population, Immigration, and the Environmental Crisis

2. Ian Angus (editor): The Global Fight for Climate Justice

3. Fred Magdoff and John Bellamy Foster: What Every Environmentalist Needs to Know About Capitalism

4. Joel Kovel: The Enemy of Nature: The End of Capitalism or the End of the World ?

5. Chris Williams: Ecology and Socialism: Solutions to Capitalist Ecological Crisis

นอกจากนี้ควรอ่าน ECOSOCIALIST NOTEBOOK BY IAN ANGUS ในที่เดียวกัน

WEBSITE: System Change-Not Climate Change

The Ecosocialist Coalition

**องค์กรเคลื่อนไหวแนวนิเวศสังคมนิยมนำเสนอวิธีวิเคราะห์
ทุนนิยมและจุดยืนทางอุดมการณ์ (2013)**

Why can't capitalism be sustainable ?

What will an ecosocialist society look like ?

What can we do now to start building a sustainable society ?

What's required for real sustainability ?

How can we make the ecological struggle international ?

How should we organize to solve the ecological crisis?

Why is fighting racism important for the climate movement ?

Statement from the Ecosocialist Contingent for the Forward on Climate, February 17th, 2013

ECOSOCIALIST INTERNATIONAL NETWORK (EIN) WEBSITE :
นำเสนอบทความและหนังสือสำคัญเกี่ยวกับความหมายของนิเวศสังคมนิยม

Declaration of EIN respecting RIO+20 (2012)

Belem Ecosocialist Declaration (2009):

Ecosocialist Manifesto (2001) by Joel Kovel and Michael Löwy:

Michael Löwy:

Ecosocialism and Democratic Planning (Socialist Register)

What is Ecosocialism ? (Capitalism, Nature, Socialism)

Ecosocialism and Spiritualism (along with Frei Betto)

Saral Sarkar & Bruno Kern:

Eco-Socialism or Barbarism: An up-to-date Critique of Capitalism

ian Angus:

Confronting the Climate Change Crisis: An Ecosocialist Perspective

Daniel Tanuro:

Humanity, Society and Ecology: Global Warming and the Ecosocialist Alternative

Carlos Dews:

A Red-Green Manifesto

WEBSITE: THE CENTER FOR POLITICAL ECOLOGY

Cyberbooks

The Second Contradiction of Capitalism

Introduction Capitalism, Nature, Socialism: A Theoretical

Introduction: By James O'Connor. CNS 1, Fall, 1988.

Theoretical Notes On the Two Contradictions of Capitalism By
James O'Connor.

CNS 2 (3), October, 1991.

Teaching resources of CPE: Peter Walker, Politics of Nature

วรรณกรรมนิเวศสังคมนิยมพื้นฐาน

MARX'S ECOLOGY IN THE 21st CENTURY

Brett Clark and John Bellamy Foster

http://sociology.uoregon.edu/faculty/foster/Clark_Foster_

WRPE_Marx_21Century.pdf

Marxism and Ecology

John Bellamy Foster

<http://links.org.au/>

<http://www.marxismfestival.org.uk/>

Marx's Ecology

Materialism and Nature

John Bellamy Foster

MR Book , 2000

John Clark : Political Ecology

1. "Political Ecology" (An Introduction) | John Clark-
Academia.edu

www.academia.edu/2943355/_Political_Ecology_An_Introduction

2. "Dialectical Political Ecology" | John Clark - Academia.edu

www.academia.edu/2937823/_Dialectical_Political_Ecology

3. "Contributions to the Critique of Political Ecology" | John
Clark

www.academia.edu/.../_Contributions_to_the_Critique_of_Political_Ecol.

วรรณกรรมเพิ่มเติม

David Pepper. On Contemporary Eco-socialism In: Eco-socialism as Politics-Rebuilding the Basis of Our Modern CivilisationH. Qingzhi (Ed.) Springer 2012